Pavel Kopeček:
Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma

(Brno: CDK, 2016, 399 stran, ISBN 978-80-7325-419-3)

V úvodu této studie autor uvádí, že by měla být vyplněna mezera v produkci literatury, zabývající se liturgickým hnutím, a zároveň i poslední liturgickou reformou po II. vatikánském koncilu. Ta ovšem byla připravována a předznamenána dlouhodobými iniciativami už od poloviny 19. století, které se však neomezovaly pouze na samotnou reformu podoby liturgie, ale byly podloženy i významnými příspěvky v oblasti liturgické teologie. I to je zřejmě jeden z důvodů, proč byla *Konstituce o liturgii* biskupy na koncilu jednoznačně přijata.

Pavel Kopeček chce proto v této studii nabídnout integrující přístup, který by tematiku uchopil nejen z hlediska historického, liturgického a pastoračního, ale především i teologického a antropologického (s. 5). Celá látka je rozvrstvena do dvou velkých bloků. Po krátké úvodní kapitole, pojednávající o vztahu reformy liturgie a reformy církve v kontextu proměnnosti, který vyplývá z dějinného charakteru církve jakožto putujícího Božího lidu, následují tři obsáhlé celky, které se zabývají liturgickým hnutím v celoevropském kontextu včetně profilů jednotlivých osobností, a pak i liturgickým hnutím v českých zemích (kap. 2, 3, 4). Druhý blok (kap. 5, 6, 7) mapuje jednotlivé etapy a kroky související s prací koncilu a dalších pracovních grémií, včetně edice liturgických knih, a je pak uzavřen textem o zavádění a recepci této reformy v tehdejším Československu. Poslední 8. kapitolu s názvem „Český misál a jeho překlad" lze považovat za závěrečný exkurz, demonstrující práci překladatelské skupiny.

Ve 2. kapitole, čítající více než 40 stran, autor přehledným způsobem představuje obrodné snahy na poli liturgie. Začínají už v 17. a 18. století edicemi středověkých liturgických pramenů, v následujícím století pokračují restauračními snahami o obnovu římské liturgie včetně gregoriánského chorálu (benediktinské kláštery Maria Laach, Beuron, Mont-Cèsar), aby pak v následném vývoji byly doplněny zvýšeným zájmem o řeckou a latinskou patristiku (*theologie nouvelle*, tübingenská škola, Oxfordské hnutí). Je samozřejmě zmíněno „hvězdné" trio (Casel, Guardini, Parsch), které lze bez nadsázky označit jako bezprostřední předchůdce koncilní liturgické reformy. Záslužné je, že

autor mapuje také iniciativy liturgického hnutí v mimoevropských zemích (USA, Brazilie, Mexiko), což není tak zcela obecně známo. V závěru 2. kapitoly je uveden přehled liturgických kongresů v polovině 20. století, také i reformní snahy některých papežů na poli obnovy liturgie (Pius XII.).

Třetí kapitola je formou krátkých medailonů věnována některým představitelům liturgického hnutí, z nichž situaci u nás nejsilněji ovlivnil v teologickém přístupu Odo Casel (*Mysterientheologie*), v oblasti praxe pak jednoznačně Pius Parsch, přičemž obě dimenze s přidaným silným antropologickým aspektem propojil Romano Guardini.

O liturgickém hnutí v českých zemích pojednává následující 4. kapitola, která čítá přes 70 stran. Jsou uvedeny některé příručky pastorální teologie, jejichž součástí v době josefinismu liturgika byla (Chládek, Stach, Skočdopole). Snad pro úplnost mohl být zmíněn plán teologického studia (1774), který vypracoval broumovský opat Stephan Rautenstrauch a který měl být závazným pro teologické fakulty v monarchii; zde je totiž v přehledu uvedena struktura liturgiky jakožto studijního předmětu. Dále jsou uvedeni autoři liturgických příruček (Lukeš, Hnojek, Brynych, Šrůtek, Baudyš, Podlaha, Burýšek), taktéž i témata článků, uveřejňovaných v Časopise katolického duchovenstva (1832–1949). Z vědeckého přínosu moravských autorů 1. poloviny 20. století je právem zmíněn profesor CMBF v Olomouci Josef Foltynovský, jehož *Liturgika* (1932), která hojně čerpá z německé a francouzské literatury, snese nároky na vědeckou publikaci, a také Josef Kupka, pastorální teolog na teologickém institutu v Brně a pozdější biskup brněnský, jehož dvě rozsáhlé práce *O mši svaté* (1899) a *O církevním roce* (1907) jsou vědeckými příručkami, určenými především kněžím pro jejich službu liturgickou a homiletickou. Přínosem pro liturgické hnutí byli také Jan Hejčl (biblický aspekt) a František Cinek (spirituální rozměr). V závěru kapitoly jsou ještě vyhodnocena střediska liturgického hnutí (Emauzy), taktéž i časopisecká tvorba (*Pax*, *Na hlubinu*, *Vyšehrad*).

Druhá rozsáhlá část knihy (s. 174–322) je věnována liturgické reformě II. vatikánského koncilu, a to jednak z pohledu celocírkevního (kap. 5 a 6), potom se zaměřením pouze na území tehdejšího Československého státu (kap. 7). Autor začíná už u prvního liturgického grémia, ustanoveného v roce 1948 (tzv. Comissio Piana), které pracovalo celých 12 let a odvedlo

záslužnou práci při liturgické reformě padesátých let. V roce 1960 pak byla zřízena přípravná komise, jejímž sekretářem byl Annibale Bugnini (1912–1982), po schválení *Konstituce o liturgii* pak tzv. Consilium. Autor přehledně na základě pramenů komentuje průběh prací (včetně potíží se zaváděním národních jazyků nebo problematiky liturgické hudby). Je také zmíněno Motu proprio *Sacram liturgiam* z 25. ledna 1964, které však omezovalo práva místních liturgických komisí při vytváření překladů do národních jazyků, což přímo odporuje konstituci *SC* (čl. 36). Autor tuto situaci zmiňuje na s. 209n, recenzent k tomu však musí doplnit, že odpor biskupů (zvláště francouzských a německých) proti tomu, aby se již dva měsíce po vydání konstituce měnilo přání otců koncilu, byl tak silný, že jej nebylo možno přehlédnout (biskupové byli totiž ještě v Římě, neboť zasedání koncilu stále pokračovalo), a čl. 9 zmíněného dokumentu byl pod tímto tlakem změněn, když z textu bylo odstraněno slovo *recognoscere* a nahrazeno výrazem *confirmare*, a takto opravený text (oproti původnímu textu v *Osservatore Romano* ze dne 26. 1.) byl pak uveřejněn v *Acta Apostolicae Sedis*. Kuriální centralismus ovšem později stále sílil a proti vůli biskupských konferencí se zasahování do překladů už nedalo zabránit; současné Motu proprio papeže Františka *Magnum principium* tedy jen respektuje přání koncilu, vyjádřené v *SC* 36.

V 6. kapitole jsou popsána napětí, která provázela zavádění reformy, odpor tradicionalistických skupin (lefébristé, *Una voce*), právní dopad Apoštolské konstituce Pavla VI., zavádějící nový misál; právem je vyzvednuta a oceněna vyčerpávající práce sekretáře Bugniniho. Tato kapitola je vybídnutím pro badatele k další práci, neboť všechny jednotlivé střety a zápasy na nejvyšších místech jsou velmi dobře pramenně zdokumentovány. Autor dochází k závěru, že dnes často užívaný axiom „reforma reformy" nemůže být chápán jako nějaký návrat zpět, ale pouze jako permanentní úsilí o hlubší pochopení liturgie v jejím teandrickém rozměru, v jejích širších ekleziologických souvislostech, v problematice jejího dějinného charakteru a inkulturace.

Sedmá kapitola pojednává o zavádění a recepci liturgické reformy v tehdejším Československu. Na základě dochovaných pramenů je dokumentována činnost liturgických komisí, a to jak celostátní, tak i národních, a také jednotlivých komisí diecézních. Při vydávání nových liturgických

knih jsou zmíněny potíže vnější, taktéž ale i vnitřní, a to z důvodů vztahů v rámci překladatelské skupiny. Uskutečnění reformy a její recepce v českých a moravských diecézích je hodnocena pozitivně.

Poslední kapitola nabízí cenné svědectví o práci na revizi překladu misálu, neboť autor zastával v překladatelské skupině, která pracovala 10 let (2002–2012), delší dobu funkci sekretáře. Mimo jiné je zmíněn i spor o samotný název této liturgické knihy, zda to totiž má být „Český misál" či „Římský misál". K tomu recenzent pouze poznamenává, že výraz „římský" neoznačuje „zemi původu", že totiž *editio typica* byla „vyrobena" v Římě, ale jde o označení celé liturgické „rodiny", tzn. společenství, řídící se a užívající určitý „obřad", např. řecký, milánský, mozarabský, maronitský, nebo také římský. My jsme katolíci římského, nikoliv českého obřadu, proto jednoznačně správný název této liturgické knihy je „Římský misál", snad ještě lépe „Misál římského obřadu".

V závěru knihy se setkáme ještě s rozsáhlým seznamem pramenů a literatury (s. 341–359); důkladnost práce autora s nimi dokládají odkazy na stranách pod čarou v počtu 1044. V „Přílohách" najdeme seznam učitelů liturgiky a příbuzných oborů až do současnosti (s. 361n), seznam členů vatikánských komisí (*Piana, Preparatoria, Consilium*; s. 366–374), také faksimile některých zápisů ze zasedání liturgických komisí.

V úplném závěru si recenzent dovoluje uvést jen drobné korekce, což je v díle takového rozsahu zcela zanedbatelné. Na s. 42 je zmíněna studie anglikánského liturgika Gregoryho Dixe z roku 1945 s názvem *The Shape of the Liturgy*, která dnes představuje již standardní dílo. Pavel Kopeček uvádí, že Dix zde popsal čtyři úkony při ritu chleba, které Ježíš při poslední večeři použil: vzít chléb, požehnat, lámat, rozdávat. To však není to nejzávažnější a originální, neboť to je běžně známo, podobně jako tři úkony při obřadu kalicha po večeři: vzít, požehnat, rozdílet. Dix ale rozpoznal, že z těchto původně sedmi samostatných úkonů se na přelomu 1. a 2. století staly úkony čtyři (*seven actions as four*): vzít chléb a kalich (už současně), požehnat (eucharistická modlitba), lámat a rozdílet (přijímání); *The Shape*, s. 48n.

Na místo pojmu liturgická iniciace by bylo lépe užívat termín liturgická mystagogie (s. 23 passim). Nadpis 3.10.1 „Církev jako mystici Corporis" by měl znít „Církev jako Corpus mysticum" (s. 96).

Kniha Pavla Kopečka *Liturgické hnutí v českých zemích a pokoncilní reforma* je vědeckou studií, představující nezanedbatelný přínos pro českou literaturu v této tematické oblasti. Je možno říci, že v takovém rozsahu a s takovou důkladností byla tato problematika v našem prostoru uchopena poprvé. V situaci, kdy jsme konfrontováni s různými názory na smysl a průběh liturgické reformy, může kniha sloužit jako velmi dobrý podklad pro věcnou a korektní diskuzi. Jakkoliv jde o knihu odbornou, může být pomůckou a obohacením pro všechny, kteří se liturgickou problematikou zabývají, ať už více teoreticky, či také prakticky. Pro kněze, jáhny, pastorační asistenty, katechety aj. může představovat rozšíření obzorů a zdravý nadhled při řešení často ne příliš podstatných problémů. Vydavatelství CDK je třeba vyslovit uznání, že vydání knihy připravilo a také ji potom ve velmi dobré grafické úpravě vydalo.

František Kunetka